

קונטרס בארות המים

ארבעה אחין

כ"ז ע"א

ביאור
החילוק
בין
מיפטר
נפשה
למיפטר

איבעית אימא כי קאמר שמואל חליצה מעליא בעינן ה"מ למיפטר צרתה אבל מפטרא נפשה פטרה – מבואר בדברי הגמ' ללישנא בתרא, דאף דסבר שמואל דחליצה מעליא בעינן ואין חליצה פסולה פוטרת [ועכ"פ בגרועה ומעולה, ונחלקו הראשונים להך לישנא בשוות] אך היינו דוקא בצרות, דאין חליצת אחת מן היבמות פוטרת את כל היבמות, אך במקום כמה יבמין מועלת חליצת האחד לפטור היבמה שחלצה מכל האחין ואף דחליצתו גרועה משל שאר האחין, וצ"ב גדר החילוק, ובפרט דבסוגיא דשליחותייהו (לעיל יז) משמע בפשוטו דהאחין והצרות שוין.

והנה לשיטת התוס' (ד"ה שמואל, כו ז ד"ה מדקאמר) דלמסקנא כל דין חליצה פסולה צריכה חיזור הוא דוקא למ"ד יש זיקה, מבארים בפשיטות, דהרי איכא פלוגתא בגמ' (יז ז וזכ"ד) האם יש זיקה אף בשני יבמין או לא, ואף למ"ד יש זיקה בשני יבמין משמע בכ"ד דאין זיקה גמורה לכל אחד, אלא דזקוקה למי שייבם או יחלוץ לבסוף, אך כל זה בשני יבמין דאיתתא לבי תרי לא חזיא, אך ביבמות בפשוטו יש זיקה גמורה אף בשתי יבמות. וכן מצינו לעיל (יט ב) דאף אי אמרינן זיקה ככנוסה וכדסבר ר' אושעיא אליבא דרבי שמעון היינו דוקא ביבם אחד ולא בשני יבמין, ומ"מ דעת כמה ראשונים דבשתי יבמות אמרינן זיקה ככנוסה.

ולפ"ז מבואר היטב, דכיון דכל דין חליצה פסולה תלי בדין יש זיקה, א"כ דוקא בשתי יבמות דיש זיקה לכל אחת ואחת, אין חליצת האחת פוטרת חברתה, משא"כ בשני יבמין דאינה זקוקה אלא לאחד שחלוץ לבסוף, וכלפי אידך הוי כמו למ"ד אין זיקה, ולהכי אינה צריכה חיזור הימנו.

אך לשיטת רש"י דללישנא קמא דלהלן [ד"התחיל ולא התחיל"] דין חליצה פסולה הוא אף למ"ד אין זיקה, צריך ביאור מאי שנא למיפטר נפשה מלמיפטר צרה, ויש מבארים בזה, דאף לישנא קמא דלהלן מודה בעיקר היסוד ללישנא בתרא דלא שייך דין חליצה פסולה צריכה חיזור אלא לענין הפקעת אישות הזיקה, אלא דס"ל דאף למ"ד אין זיקה לאיסור קרובות איכא זיקה מסויימת אלא דלא סגי בה לאסור קרובות, ומכח הך זיקה איכא דין חליצה פסולה.

ביאור החילוק לשיטת רש"י

ומעתה אף להך מ"ד יש לבאר חילוק הגמ' כנ"ל, דבשני יבמין דאיתתא לבי תרי לא חזיא, ליכא זיקה לשניהם ואינה זקוקה אלא למי שיחלוץ לבסוף, ומש"ה מהניא אף חליצה פסולה, משא"כ למיפטר צרה דלכל אחת מהיבמות איכא זיקה גמורה בפנ"ע, בזה דוקא חליצה כשירה מועלת לפטור את כל הבית, משא"כ חליצה פסולה, אף דמתרת את החלוצה עצמה, אינה מועלת להתיר צרתה.

[ובחי' הגרנ"פ (ס"ק תלא) ביאר החילוק בין מיפטר נפשה למיפטר צרה, דלענין למיפטר נפשה סגי בדין מתיר דחליצה, ואף היכא דלא נתקיים בזה דין מצות היבום דאיכא בחליצה, דמ"מ מעשה חליצה הוי דבר המפקיע זיקה, אך הא לא מהני להפקיע אלא זיקת החלוצה עצמה אך אין זה דבר המתיר על זיקת שאר הצרות, והא דבעלמא מהניא חליצת האחת להתיר את כל הבית, היינו משום דבזה נתקיים ענין מצות היבום, וממילא אין הצרות טעונות כלל חליצה, אך הכא בחליצה גרועה כיון דצרתה טעונה חליצה מעליא, לא נתקיימה מצות היבום בחליצה הגרועה ולהכי טעונה חליצה, אך יעו"ש דהיינו דוקא אי נימא דדינא דשמואל הוי דוקא במעולה וגרועה, אך ללישנא דהתחיל ולא התחיל דאף בשוות קאמר ל"ש הך טעמא (ועו"ש בהע)].

ביאור הגרנ"פ

ור' שמואל זצ"ל (פ"ק נז) כתב לבאר דלענין האחין הא דנפטרין בחליצה דחד מינייהו היינו משום דכך הוא עצם דין הזיקה דאינה פוקעת עד שיחלוץ אחד מן האחין וכשחולץ אחד מן האחין אפי' אם חליצתו גרועה משל שאר האחין נפקעת ממילא זיקת שאר האחין, משא"כ לגבי הצרות עיקר דין החליצה הוא להפקיע הזיקה מכל אחת מהן, ובזה שייך טפי דינא דחליצה פסולה דכיון דלגבי האחרות חליצתה גרועה משו"ה לא מהניא חליצה דהך להפקיע הזיקה של הצרות [והיינו דכלפי האחין אין הגדר דהחליצה מפקעת את הזיקה, אלא דמעיקרא הזיקה לאחין מוגבלת דאינה אלא עד שיתקיים בה דין חליצה על ידי אחד מהם, משא"כ בצרות גדר הדין דהחליצה היא דבר המפקיע ומסלק את הזיקה מכל היבמות] אך סיים דאכתי צ"ב מנ"ל לגמ' דבר זה דהא לעיל בפ"ק (יז) משמע דליכא חילוק בין האחין והצרות, דאיהו שליחותא דאחין קעביד ואיהי שליחותא דצרות קעבדא והניח בצ"ע יעו"ש.

ביאור ר' שמואל זצ"ל

והנה בסוגין מבואר דחליצה פסולה למיפטר צרה גריעא טפי, אולם יעוין בטור (סי' קע) שכתב ד'מדברי רש"י יראה דאפי' אם נאמר בשני יבמין ויבמה אחת צריכה חליצה מכל אחד ואחד ביבם אחד ושתי יבמות נפטרה אחת בחליצת חבירתה' [ויעוין בב"ש שם סק"ג] ולהלן] ומבואר דיש סברא גם לאידך גיסא, וכן מבואר בתוס' חד מקמאי [ספר ההשלמה] לקמן בפרק רבן גמליאל (נ"א) ודקדק כן מדברי הגמ' שם [ויעוין בב"ח סי' קע] [שם] ונכדו המאירי (לקמן ס"ט) הביא דבריו בשם איכא מאן דדייק וביאר 'טעמא דמילתא משום דשני יבמין ביבמה אחת אלימא זיקה ולא פקע חד זיקה דחבריה בחליצה פסולה אבל שתי יבמות ליבם אחד לא אלימא זיקה ומיפקעא זיקה דחדא בחליצה פסולה דאיך וראשון עיקר' עכ"ל יעו"ש.

גדרי
חליצה
פסולה
דאחיות
בעלת גט
ובעלת
מאמר

גופא אמר שמואל חלץ לאחיות לא נפטרו צרות לצרות נפטרו אחיות חלץ לבעלת הגט לא נפטרה צרה לצרה נפטרה בעלת מאמר – ופירש רש"י לבעלת הגט ב' יבמות מאח אחד ונתן יבם גט לאחת מהן שוב אין חליצתה הוגנת כל כך דקלישא זיקתה ואם חלץ לה לא נפטרה צרה, חלץ לבעלת מאמר עשה מאמר באחת מנשי אחיו המת ואח"כ חלץ לה לא נפטרה צרה שחליצה זו אינה פוטרת לגמרי שעדיין צריכה גט למאמרו כו', והנה לעיל (ט"ז) ביאר רש"י דגדר חליצה פסולה היינו "גרועה שאם רצה לייבם אינו יכול" וביארו התוס' בדעתו דלא תלי בקלישות זיקה, אלא כל מקום שאינו יכול לייבם חשיב חליצה פסולה [ויעוין במשנ"ת שם].

אולם הכא גבי בעלת הגט פירש רש"י דאין חליצתה הוגנת כל כך "דקלישא זיקתה" ומשמע דבזה יסוד הדין משום קלישות זיקה [וכן נקט בחידושי הגרנ"פ (ס"ק תלט) בכוונת רש"י ודלא כמו שדחק שם (ס"ק תלח) מכח דברי רש"י בפרק רבן גמליאל (נ"א)] וכן גבי בעלת מאמר דל"ש כלל טעמא דאין יכול לייבם שהרי מותר לייבם פירש רש"י טעמא אחרינא משום "שחליצה זו אינה פוטרת לגמרי שעדיין צריכה גט למאמרו" ומבואר לכאורה דג' אופנים דחליצה פסולה איכא, האחד היכא דאינו יכול לייבם, הב' היכא דקלשה זיקה כגון בבעלת הגט [אך באחות זקוקתו יתכן דס"ל לרש"י דליכא קלישות זיקה, כיון דאף מדרבנן אם בעל קנה לגמרי ואינה טעונה חליצה וכדהוכיחו האחרו' בפשוטו מסוגיא דלקמן (כ"ח א) משא"כ בבעלת הגט דמדרבנן אם בעל לא קנה לגמרי וצריכה גט וחליצה] והג' היכא דאין החליצה מועלת להתיר לגמרי כגון בבעלת המאמר, ומשמע דס"ל לרש"י דבעלת המאמר ליכא קלישות זיקה ודלא כתוס' לעיל [וכן מבואר בדברי הריטב"א (כ"ז ב) דבעלת המאמר לא קלשה זיקתה אלא אדרבה נתחזקה, ומשום דס"ל דקנין המאמר הוי אלימות בזיקה (ויעוין בסוגיא דפרק רבן גמליאל נ"ב)].

ועיקר הדבר דתרי דיני חליצה פסולה איכא מבואר בחידושי הרמב"ן וז"ל כיון ששתיהן שוות חליצת כל אחת פוטרת צרתה, דלית ליה לשמואל אלא דחליצה מעולה

בעינן, ואף על גב דהתחיל באחיות לא יגמור אף בצרות קאמר וחליצת צרה דרחל אינה גרועה משל רחל ושוות הן, גבי עריות אית ליה הכי ובכל אביזרייהו, אבל בבנות גט ומאמר כל היכא דשוות הן זו פוטרת זו דהא אין אחת מהן יוצאה ממנו אלא כמו שחברתה יוצאה, ובהני אין הפסול שבחליצה אלא משום שאינה גומרת בהן לשמואל עכ"ל, אלא בדברי הרמב"ן מבואר דדין חליצה פסולה דבעלת הגט ובעלת מאמר חדא הוא [ויובאו עיקר דבריו להלן].

והא דהוצרך רש"י לטעמא דקלישות זיקה ולא פירש משום דלא מצי ליבמה, בפשוטו מבארים דכיון דכל מה דאינו יכול לייבם היינו משום שגט הוי כתחילת חליצה, אין זה מגרע בהמשך החליצה, דהכל הוי כחדא חליצה אריכתא [ויש המבארים עוד, דכיון דכל מה דאינו יכול לייבם היינו משום דחשיבא כחלוצה במקצת, הרי בהך צד דחשובה כחלוצה אינה טעונה חליצה כלל, ובצד דאינה כחלוצה וטעונה חליצה הרי באמת מצד עצמה ראויה ליבום, ואף דבפועל אינו יכול לייבם אף צד זה, הרי זה כמניעה צדדית, דיש לומר דאף רש"י מודה דאינה גורמת דין חליצה פסולה, וכמשנ"ת לעיל בשיטת רש"י בדין ביטול מצות יבמין].

מדוע
בבעלת
גט ל"ש
טעמא
דאין יכול
לייבם

חלץ לבעלת מאמר לא נפטרה צרה – רש"י פירש החסרון בבעלת מאמר משום החסרון בחליצת בעלת המאמר משום שחליצה זו אינה פוטרת לגמרי שעדיין צריכה גט למאמרו וכ"נ מדברי הריטב"א לקמן (כ"ז) 'איקלישא כח חליצה מינה דאפילו לנפשה לא פטרה כו' וגרעותא דידה היינו לפי שאינה פועלת בעצמה פעולה גמורה' והתוס' (כ"ז) ביארו כשיטתם דדין חליצה פסולה תלוי בקלישות זיקה, דה"נ ע"י המאמר קלשא זיקתה כיון דדמיא לכנוסה דאין בה זיקה.

ובפירוש הריב"ן הביא אית דמפרשי דמשום הכי הויא חליצת בעלת המאמר חליצה פסולה משום דכיון דעבד בה מאמר פסולה על כל האחין, וחליצה כשירה אינה אלא ביבמה הראויה לכל האחין.

גופא אמר שמואל חלץ לאחיות לא נפטרו צרות כו' לדברי האומר אין זיקה קאמר א"ה חלץ לאחיות אמאי לא נפטרו צרות בשלמא צרה דרחל לא תיפטר דכיון דחלץ לה ללאה והדר חלץ לרחל הויא לה חליצה דרחל חליצה פסולה אלא צרה דלאה תיפטר כו' – ופירש רש"י אלא צרה דלאה תיפטר דחליצת לאה כשרה היא דאי הוה בעי מצי לייבומי עכ"ל, וריהטת לשונו משמע דמותר בפועל לייבם ללאה, והתוס' דחו דאי אפשר לומר כן דאסירא משום ביטול מצות יבמין, והתוס' לעיל (כ"ז ד"ה ומליצה פסולה) הוסיפו לבאר דאף דעדיין יכול לחלוץ לצרת רחל, אך מ"מ חיישינן שמא תמות צרת רחל ואיכא ביטול מצות יבמין, אלא דכתבו תוס' דמ"מ חשיבא חליצה כשירה וכשיטתם דליכא דין חליצה פסולה אלא במקום קלישות זיקה.

ביטול
מצות
יבמין
ביבום
לאה

והרשב"א כתב וז"ל והיה דלעיל נמי דאקשינן אלא צרה דלאה תפטר דחליצה כשרה היא בין בנפלו בזו אמר זו בין בנפלו בבת אחת וכן נראה מדברי רש"י ז"ל, והא דקרי לה לחליצה דלאה חליצה כשרה משום דכיון דאין זיקה אפילו למ"ד אסור לבטל מצות יבמין מ"מ כיון דראויה להתיבם היא ומשום גזרת שמא ימות בלחוד היא לא קרינן לה חליצה פסולה עכ"ל, ובדפוס הרשב"א נוסף בזה"ל ורש"י ז"ל פי' צרת לאה תפטר דחליצת לאה כשרה היא דאי הוה בעי מצי ליבומה ע"כ, ואפשר דאף רש"י ז"ל למה שאמרתי נתכוון, ואי נמי אפשר דה"ק דאי בעי מתחלה אפשר ליה ליבומה ללאה דאי חליץ לצרת רחל הוה שריא לאה אף ליבום משום דהוית לה קרובת צרת חלוצתו עכ"ל והיינו דכיון דבידו להתירה חשיבא חליצה כשירה, אך אינו בכתה"י וכפי הנראה אינו מדברי הרשב"א"א [ויעוין באור שמח בקונטרס זיקה (ס"ק ל) מש"כ לבאר עפ"ז דברי הרמב"ם (פ"ז מיבום ה"ד) ובמה דדחה האמרי משה (ס"ח סק"א) ויעוין בשי"ר' שמואל זצ"ל (סקל"ז)].

ישוב
הגרנ"פ

ובחי' הגרנ"פ (ס"ק מ"ה) כתב ליישב דברי רש"י, ע"פ המבואר בתוס' בריש הסוגיא (כו ז ד"ה למיפ"ה) דלחכמים הא דחיישינן למיתה היינו דוקא לזמן מרובה, והא דאסרינן לייבם היינו משום דחיישינן שמא יתאחר אחיו מלייבם או לחלוץ, אך לזמן מועט לא חיישינן, וא"כ היינו דוקא בשני אחים דאינו בידו ואפשר דישתהה אחיו זמן מרובה, אך בצרות דבידו לחלוץ לצרת רחל מיד אחר שמייבם לאה י"ל דלא חיישינן למיתה [ויש שתירצו עוד, דדוקא בשני אחים דמבטל מעצמו בודאי מצות יבמין, אלא דיש תקנה ע"י אחיו, בזה כיון דחיישינן למיתה לא חשיב תקנה לסלק איסור ביטול מצות יבמין, משא"כ כאן דביבום לאה אינו מבטל מצות יבמין כלל, אלא דאם תמות צרת רחל תבטל המצוה, בזה יש לומר דלא אסרו דהרי כעת אינו מבטל מעצמו המצוה כלל].

שיטת
רש"י
והרמב"ן
בשינויא
דהתחיל
ולא
התחיל

גופא אמר שמואל חלץ לאחיות לא נפטרו צרות כו' לדברי האומר אין זיקה קאמר כו' שמואל נמי התחיל ולא התחיל קאמר התחיל באחיות לא יגמור בצרות דתנן אסור אדם בצרת קרובת חלוצתו התחיל בצרות יגמור אף באחיות דתנן מותר אדם בקרובת צרת חלוצתו – שיטת רש"י והרמב"ן דלהך לישנא דשמואל התחיל ולא התחיל קאמר דברי שמואל אתו כמ"ד אין זיקה, וכמבואר בלשון רש"י (ד"ה יגמור) וה"נ כיון דאין זיקה כו' וכן מבואר בדברי הרמב"ן [ודלא כתוס' דבתירוץ הגמ' הדרין ונקטינן דשמואל כמ"ד יש זיקה].

^א **ועוד** תמהו דהא שיטת רש"י לעיל (כ"ד) דשייך דין נאסרה אף מכח איסור ביטול מצות יבמין, והרי שמואל גופה סבר דאף הותרה ונאסרה וחזרה והותרה לא תחזור להיתירה הראשון, וא"כ אף אם יחלוץ לצרת רחל עדיין יהא אסור לייבם את לאה ואין בידו להתירה.

אך תמהו התוס' ישנים והרמב"ן [וכה"ק התו"ס לעיל (כו ב ד"ה מדקאמרת)] דהא בפרק רבן גמליאל (נ"א) תניא כיצד אמר ר"ג אין גט אחר גט שתי יבמות שנפלו לפני יבם אחד ונתן גט לזו וגט לזו ר"ג אומר חולץ לראשונה ואסור בקרובותיה ומותר בקרובות שניה וחכמים אומרים נתן גט לזו וגט לזו אסור בקרובות שתיהן וחליצה לאחת מהן כו' לימא תיהוי תיובתא דשמואל דאמר שמואל חלץ לבעלת הגט לא נפטרה צרה ומשני אמר לך שמואל כי אמרי אנא אליבא דמאן דאמר יש זיקה ור"ג סבר אין זיקה, ומבואר להדיא דדברי שמואל אינן אלא למ"ד יש זיקה.

ותירצו הרמב"ן והתוס' ישנים (נמ"י א') דדברי הגמ' התם הם כשינויא דרב אשי בסוגין דלא אלימא זיקה לשוויי לצרה כערוה, ולרב אשי מיירי שמואל רק למ"ד יש זיקה, אך אכתי קשה דכיצד יתרץ שמואל הך ברייתא דתני להדיא דסגי בחליצה לבעלת הגט.

דברי
הרמב"ן

ותירץ הרמב"ן וז"ל איכא למימר אמר לך שמואל פליגי רבנן עליה דרבן גמליאל אף בזו ואנא דאמרי כרבנן, והאי דלא אמרי ליה רבנן בההיא ברייתא חולץ לצרה, משום דאינהו סבירא להו יש גט אחר גט ותרוייהו זיקתן קלישא וכיון ששתיהן שוות חליצת כל אחת פוטרת צרתה, דלית ליה לשמואל אלא דחליצה מעולה בעינן, ואף על גב דהתחיל באחיות לא יגמור אף בצרות קאמר וחליצת צרה דרחל אינה גרועה משל רחל ושוות הן, גבי עריות אית ליה הכי ובכל אביזרייהו, אבל בבנות גט ומאמר כל היכא דשוות הן זו פוטרת זו דהא אין אחת מהן יוצאה ממנו אלא כמו שחברתה יוצאה, ובהני אין הפסול שבחליצה אלא משום שאינה גומרת בהן לשמואל עכ"ל.

ומבואר בדברי רמב"ן דחכמים פליגי על רבן גמליאל בדין זה, ואף דמבואר בברייתא שם דאף לדברי חכמים סגי בחליצה לאחת מהן, היינו משום דחכמים סברי דיש גט אחר גט ושתיהן שוות, ובבעלת הגט בשוות מודה שמואל דחליצת האחת פוטרת חברתה, ואף דאחות זקוקה וצרתה סובר שמואל [ללישנא קמא] דחלץ לצרה לא נפטרה אחות, כתב הרמב"ן דשני דיני חליצה פסולה הן, האחד באחות זקוקה וכיוצא בה דחשיבא ערוה, ובזה אין חליצה פסולה פוטרת אף בשוות, והשני בבעלת גט דאינה ערוה, ובזה אין חסרון אלא בגרועה ומעולה אך לא בשוות.

[אך לכאורה עיקר דברי הרמב"ן דחכמים פליגי על רבן גמליאל אף בזה צריכים ביאור, דכיון דמרבן גמליאל מוכח דלמ"ד אין זיקה חלץ לבעלת הגט נפטרה צרה אף בגרועה ומעולה, מהיכ"ת נימא דחכמים חולקין אף בזה.

ובחידושי הגרנ"פ (ס"ק תלט) ביאר ע"ד דברי הרמב"ן ובאופ"א, דיש לומר דאף לרבן גמליאל גרועה אינה פוטרת מעולה בבעלת הגט, והא דסבירא ליה לרבן גמליאל דחליצת בעלת הגט פוטרת צרתה, היינו טעמא, דכיון דרבן גמליאל סבר דאין

ביאור
הגרנ"פ

גט אחר גט, והגט שנתן לראשונה הועיל בכל הבית, מה"ט חשיבי שוות, ואף דאיסור קרובות לא גזרו אלא בבעלת הגט עצמה היינו משום דהיא נראית יותר כחלוצתו (יעוין בשי"ר שמואל זצ"ל ס"ק מח) ולהכי סבר רבן גמליאל דחלץ לבעלת הגט נפטרה צרתה, אך למאי דקי"ל כחכמים דיש גט אחר גט, דלכל חד וחד ובכל אחת ואחת תיקנו חכמים גט, מודה רבן גמליאל דבעלת הגט חשובה גרועה יותר מצרתה ואם חלץ לבעלת הגט לא נפטרה צרה].

עוד תי' בתוס' ישנים בשם הר"ם דכל דברי הגמ' דמוקמינן דברי שמואל אף למ"ד אין זיקה היינו דוקא רישא דדברי שמואל גבי אחיות וצרות, אך סיפא דבעלת הגט קאי רק למ"ד יש זיקה, וכמבואר בפרק רבן גמליאל.

ביאור
ראיית
רש"י

ביאור ראיית רש"י לעיל - גירסת רש"י לעיל (כו ז) דראיית הגמ' דרב דאמר חליצה פסולה צריכה חיזור סבר כמ"ד יש זיקה היא רק מסיפא דדברי רב דאמצעות צריכה חליצה משניהם, אך הא דחליצה גרועה אינה פוטרת את המעולה סבירא ליה לרש"י דהוא אף למ"ד אין זיקה, והתוס' והראשונים ביארו דמקור דברי רש"י הוא מדברי הגמ' כאן, דמוקמינן לדברי שמואל כמ"ד אין זיקה, אך תמהו התוס' דהא בגמ' כאן מבואר דאף בשוות כן הוא, ואם חלץ לצרה לא נפטרה אחות [ומכח זה הוכיחו דמסקנת הגמ' אינה כן וכל דברי שמואל אינם אלא למ"ד יש זיקה].

ובתוס' ישנים השלם יישב שיטת רש"י, דכל דברי הגמ' כאן דמבואר דאף בשוות אין חליצה פסולה פוטרת ואף למ"ד אין זיקה, היינו דוקא למיפטר צרה, אך למיפטר נפשה פטר [והובא לעיל].

אולם עדיין תמוה דא"כ כיצד הוכיח רש"י מסוגין דאף למ"ד אין זיקה יתכן דאין גרועה פוטרת את המעולה אף למיפטר נפשה [ויעוין ברמב"ן ובריטב"א דמבואר דמקור הדברים מסוגיין וכמו שביארו התוס' בשיטת רש"י].

ומבארים בזה דמקור הדברים הוא מדין חלץ לבעלת הגט לא נפטרה צרה, וכמבואר ברמב"ן [וכע"ז בריטב"א] דשני דינים חלוקין הן ובעלת הגט רק בגרועה ומעולה איכא חסרון ולא בשוות, ולענין הך דין חליצה פסולה דבעלת הגט אין חילוק בין מיפטר צרה למיפטר נפשה, ומשם למדו רש"י והראשונים דע"כ דין חיזור דאחין בגרועה ומעולה יתכן אף למ"ד אין זיקה.

תלתי
דיני
חליצה
פסולה

ונמצא דשלושה דיני חליצה פסולה איכא, שנים יתכנו אף למאן דאמר אין זיקה, והשלישי יתכן רק למאן דאמר יש זיקה: **הדין האחד** במקום שהחליצה פסולה משום לתא דעררה כגון אחות זקוקה ולמיפטר צרה, ובזה יש דין חליצה פסולה אף בשוות ואף למ"ד אין זיקה. **הדין השני** במקום גרועה ומעולה, ובזה יש דין חליצה פסולה גם בבעלת הגט ואף למיפטר נפשה, וגם דין זה יתכן אף למאן דאמר אין זיקה. **הדין**

השלישי חליצה פסולה בשוות למיפטר נפשה, ודין זה שייך רק למ"ד יש זיקה [ובפשטות משום דיסודו דאין בכח חליצה פסולה כהאי גוונא להפקיע אישות הזיקה מכל האחין] ויעוין בהג' לריטב"א (הע' 26 וזמילואיס ס' טו) ובס' אשר לשלמה (ס' נו).

תד"ה שמואל התחיל – שיטת התוס' דכעת חזרה בה הגמ' מהא דהעמדנו דברי שמואל כמאן דאמר אין זיקה, ואליבא דאמת כל דברי שמואל אינן אלא לשיטתו דסבר יש זיקה, אך נקטו תוס' בפשיטות דמיירי בנפלו לאה ורחל בבת אחת, והוקשה לתוס' מדוע חלץ לצרות נפטרו אחיות, והרי כיון שיש זיקה הרי לאה אסורה מדין אחות זקוקה וצרתה אסורה מדין צרת אחות זקוקה, וא"כ חליצת צרת לאה היא חליצה פסולה ואינה פוטרת את לאה, ואף אחר שחלץ לצרתה נותרה לאה זקוקה, והוקשה לתוס' דממילא אף חליצת רחל תהא חליצה פסולה ולא תפטור צרה, שהרי עדיין רחל אחות זקוקה היא, וכן אם קדם וחלץ ללאה נעשית רחל אחות חלוצתה וחליצתה חליצה פסולה.

שיטת תוס' בהתחיל ולא התחיל

ומתחילה תירצו תוס' דאה"נ באופן שנפלו בבת אחת חליצת כולן הויה חליצה פסולה וצריך לחלוץ לכולן, אלא לתירוץ הגמ' מיירי באופן דנפלו בזה אחר זה, שקדם וחלץ לצרת לאה קודם שנפלה רחל דעדיין לא נאסרו כלל, ולכן כשנפלו לאחר מכן רחל וצרתה סגי בחליצת רחל.

אך עוד תירצו תוס' דמיירי אף בנפלו בבת אחת, ובאמת חליצת צרת לאה חליצה פסולה היא ואינה פוטרת את לאה, ועדיין לאה זקוקתה היא, ואעפ"כ חליצת רחל לא הויה חליצה פסולה, כיון שלא נשתירה בלאה אלא זיקה מועטת שכבר חלץ לצרתה חליצה חשובה טפי², והוסיפו התוס' דאף באופן שכבר חלץ גם ללאה, אעפ"כ אין חליצת רחל נעשית חליצה פסולה מדין אחות חלוצתו, כיון דחליצת לאה היתה חליצת חיזור בלבד.

בענין חליצה פסולה בזיקת חיזור וחליצת חיזור – מבואר בדברי תוס' דזיקת חיזור וחליצת חיזור אינן עושות חליצה פסולה, וסיימו תוס' 'כעין שפירש הר"ר אברהם לעיל', והנה שיטת הר"ר אברהם מבוגרווי"ל דחליצת חיזור אינה אוסרת קרובות כלל, ומותר אדם באחות חלוצת חיזור, ויש מהאחרו' שנקטו דהתוס' הכא אזלי בשיטתו.

חליצה פסולה בזיקת וחליצת חיזור

² **במש"כ** תוס' דחלץ לצרתה חליצה "חשובה טפי" יש שפירשו דהיינו משום דכל דין חליצה פסולה צריכה חיזור בפשוטו אינו אלא מדרבנן [ובפרט לתוס' דלכאוי' לא משכח"ל חליצה פסולה דאורייתא ויעוין בקרן אורה (כו ב)] וא"כ חליצת הצרה הויה מדאורייתא וחליצת לאה אינה אלא מדרבנן מדין חליצת חיזור, אך יש שפירשו משום דאיסור לאה חמור יותר מאיסור צרת לאה שאינה אסורה אלא מכחה וכן נקט הבית מאיר (ס' קסג סק"ג) בכוננתם אלא דהקשה דהא תוס' כאן אזלי לשינויא קמא דלא סבר כרב אשי דלא אלימא זיקה לשוויי לצרה כערוה אלא סבר דשוות הן, ויעוין בחי' הגרנ"פ (ס' קמז).

אולם בתוס' הרא"ש דחה עיקר דינו של הר"ר אברהם וסבירא ליה דאסור אדם באחות חלוצת חיזור [וכן התוס' לעיל דחו ראייתו] ומ"מ כתב דחליצת חיזור אינה עושה חליצה פסולה כיון דהוי איסור קל דומיא דביטול מצות יבמין, וכ"כ החזו"א (סי' קנ"ט ק"ג) בביאור דברי התוס'.

וביאור הדברים, דהרי שיטת התוס' דדין חליצה פסולה הוי דוקא במקום קלישות זיקה, ובזה יש לומר דדוקא באחות חלוצה דעלמא גזרו דתהא כאחות אשה מדרבנן וממילא קלשא זיקתה כאחות אשה דאורייתא, אך באחות חלוצת חיזור אף מדרבנן אינה כאחות אשה, אלא הוי איסור דרבנן בעלמא [ויתכן דהוי גזירה אטו אחות חלוצה גמורה] אך כיון דהוי איסור בעלמא אין בו קלישות זיקה.

ויעוין בבית מאיר (לעולם הציט ס"ט א) דאף אי ספק אחות חלוצה אסורה מ"מ ספק אחות חלוצת חיזור מותרת, והיינו דאחות חלוצה דמדרבנן הויא כאחות אשתו החמירו בה כדין ספק דאורייתא [או משום דהויא גזירה אטו איסור כרת וכמ"ש הראשונים (כד א)] משא"כ באחות חלוצת חיזור דאינה אלא גזירה דרבנן בעלמא אטו אחות חלוצה גמורה, דינה ככל ספיקא דרבנן דאזלינן לקולא.

וכן משמע קצת מלשון התוס' שכתבו 'כעין' דמשמע דלא סברי כשיטת הר"ר אברהם להתיר אחות חלוצת חיזור, אלא רק דלא חשיבא חליצה פסולה [ויעוין עוד בתוס' (כד ב) בשם הריב"ן דמבואר דפליג ע"ד הר"ר אברהם].

חליצה פסולה מכח דין נאסרה – התוס' הוסיפו להקשות, דאף דמחמת זיקת חיזור וחליצת חיזור אינה חליצה פסולה, אך כיון דמיירי בנפלו בבת אחת, הרי רחל אסורה מדין נאסרה שעה אחת, ומדוע לא תהא חליצתה חליצה פסולה מכח דין נאסרה, ותירצו תוס' דדין נאסרה לא משוי חליצה פסולה, וצריך ביאור גדר הדברים, ומצינו בזה כמה דרכים.

והנה בפשוטו הכא מיירי אף בנאסרה בשעת נפילה, וגם בזה כתבו תוס' דליכא דין חליצה פסולה מכח דין נאסרה, ומבארים בזה, דבאמת באחות זקוקה ל"ש עיקר דין נאסרה מעיקרא דדינא, דהרי אף מדרבנן אם בעלו קנו, ובפשוטו מבואר דליכא כלל איסור אשת אח אף מדרבנן, ובאמת רב פליג וסבר לקמן (כז ג) דבאיסור אחות זקוקה ליכא כלל דין נאסרה, אלא צ"ל דהא דלדין איכא דין נאסרה באחות זקוקה הוי תקנה בפני עצמה, דגזרו על נאסרה דאחות זקוקה אטו נאסרה דאחות אשה, וממילא יש לומר

דלא תיקנו בזה קלישות זיקה כעין דאורייתא, אלא איסור גרידא, ולהכי לא שייך בזה דין חליצה פסולה¹.

האם דברי תוס' אף בנאסרה מעיקרא או דוקא בהותרה ונאסרה - והנה לשון תוס' אף על גב דקודם שחלץ לצרת לאה כבר נאסרה רחל ושמואל סבר בהחולץ (מ"א) כיון שנאסרה עליו שעה אחת נאסרה עולמית מכל מקום הוי חליצת רחל חליצה כשרה כיון דעכשיו אינה אחות זקוקתו ואינה אסורה אלא משום שנאסרה עליו כבר, ועמדו האחרו' דמדוע הוצרכו להביא מדברי שמואל בפרק החולץ, והרי עיקר דין נאסרה מתניתין היא (ב) ופלוגתא דפרק החולץ היינו בגוונא דהותרה ונאסרה וחזרה והותרה, אך הכא הרי בפשוטו מיירי עכ"פ גם בגוונא דנאסרה בשעת נפילה.

אי דברי תוס' אף בנאסרה מעיקרא

והנה התוס' הרא"ש כתב וז"ל אף על גב דאמרינן לשמואל לקמן בפ' החולץ כיון דנאסרה עליו שעה אחת משום אחות זקוקה נאסרה עליו עולמית עכ"ל, ומבואר דעיקר מה דהוצרך להביא מפרק החולץ היינו הא דמוכח התם בסוגיא דשמואל סובר דין נאסרה אף באיסור אחות זקוקה דרבנן [ודלא כרב (לקמן כ"ב) דסובר דבאיסור זיקה דרבנן ליכא דין נאסרה] אלא דצ"ב כיצד מוכח התם דשמואל סבר דין נאסרה אף באיסור אחות זקוקה דרבנן (ויעוין בהג' למסא"ש).

ויש מבארים, ע"פ מה דמשמע לכאורה בתוס' ובתוס' הרא"ש לקמן (מא א ד"ה ואמאי ויעו"ש בגה"ש) דדין נאסרה באחות זקוקה דרבנן תלי בפלוגתא דהותרה ונאסרה וחזרה והותרה, וכוונת תוס' דכיון דשמואל סבר דאף בהותרה ונאסרה איכא דין נאסרה, ממילא שמעינן דאף באחות זקוקה דרבנן איכא דין נאסרה.

דין נאסרה בחולץ תלי בפלוג' דהותרה

וביאור הדברים דאף לשמואל דאיכא דין נאסרה אף לאחר נפילה מ"מ דינא אחרינא הוא, וחלוק ביסודו דין נאסרה בשעת נפילה מדין נאסרה אחר נפילה וכדמשמע בכ"ד, ודין נאסרה בשעת נפילה ל"ש אלא במקום דפטורה מיבום לגמרי, אך באחות זקוקה דרבנן דאף מדרבנן אם בעלו קנו ל"ש הך דין נאסרה, ולהכי רק למ"ד דאף בהותרה ונאסרה איכא דין נאסרה, שייך דין נאסרה אף באחות זקוקה דרבנן, ויש להאריך בביאור הדברים ואכ"מ].

¹ **ועוד** מבארים בזה דיתכן דע"י שחלץ לצרת לאה פקע דין זיקה דלאה למפרע [וכעין דמבואר בפשוטו ברש"י (כ"ג) דע"י ייבום האחד פקע זיקה מאחיו למפרע] ואף דעצם הנפילה לא פקעה אך יתכן דדינא דיש זיקה פקע למפרע, ונמצא דלא נאסרה, ואף דאינו אלא מכאן ולהבא ולמפרע הא כמו כן מיאון בפשוטו אינו אלא מכאן ולהבא ולמפרע ואעפ"כ מבואר (י"א, ב, קט"א) דמהני מיאון להפקיע דין נאסרה ויעוין בקובץ הערות (ס"ה סק"ג) אלא דהכא הוי גזירה בפנינו אטו נאסרה דאחות אשה, אך כיון דהוי איסורא בעלמא אין בזה קלישות זיקה ולהכי לא משוי חליצה פסולה ויעוין במשנת ר' אהרן (ס"ח בהג' ז') ועוד.

ד"ר
הגרש"ש

אך בחידושי הגרש"ש (סי' טו סק"ה וסי' כז) נקט דכל דברי תוס' דמכח נאסרה לא חשיב חליצה פסולה היינו דוקא בהותרה ונאסרה, אך בנאסרה מעיקרא חשיב חליצה פסולה, וכוונת תוס' להעמיד הכא כגון שנפלה רחל תחילה ובשעת נפילה מותרת היתה, ולאחר מכן כשנפלה לאה נאסרה, וכשחלץ לצרת לאה וללאה חזרה והותרה, ולהכי חשיבא חליצת רחל חליצה כשרה.

ובגדר הדברים ביאר הגרש"ש (צט"ט טו) ע"פ מה דנקט דליכא פטור ערוה לאחר נפילה, והותרה ונאסרה וחזרה והותרה היתה ראויה לחזור לזיקתה, אלא הא דסובר שמואל דאסורה היינו משום דבשעה שנאסרה נאסרה באיסור אשת אח והשתא ליכא מתיר לאיסור אשת אח, אך בנאסרה מדרבנן אחר נפילה אף מדרבנן ליכא אשת אח, ומעיקרא דדינא ל"ש בזה דין נאסרה, אלא הוי גזירה בעלמא אטו נאסרה דאחות אשה, ובזה ליכא קלישות זיקה יעו"ש, ויעוין בשי' ר' שמואל זצ"ל (ס"ק נט).

צרת
לאחר
מיתה

שם – מבואר בתוס' שאם נפלו לאה ורחל בבת אחת צרת לאה אסורה מדין צרת אחות זקוקתו וחליצתה חליצה פסולה, ותמהו האחרו' דלכאורה באופן שנפלה לאה תחילה אף דלאחריה נפלה רחל קודם שחלץ ללאה או לצרתה, מ"מ כיצד תאסר צרת לאה מדין צרת אחות זקוקתו, והרי מבואר בתוס' (כ"ז) ובתוס' ישנים (מ"א, י"ג) ובראשונים (י"ג, ב) דאין צרת ערוה לאחר מיתה.

ובחידושי הגרש"ש (ס"ט) כתב דהתוס' נקטו דהכא מיירי כגון שנפלה רחל תחילה ואחריה נפלה לאה וקדם וחלץ לצרת לאה שנפלה אחרונה, וכתב דהתוס' הוכרחו להעמיד כן באופן שחלץ תחילה לזוג שנפל באחרונה, משום דרק בזה שייך תירוצם דלבסוף דבהותרה ונאסרה לא חשיב חליצה פסולה וכשיטתו וכנ"ל.

והנה עיקר הקושיא קשיא כבר בדברי הגמ' גבי צרת אחות חלוצתו, בהא דפרכינן ואצרת רחל מי מיפטרא והא תנן אסור אדם בצרת קרובת חלוצתו וכן בהא דמסקינן התחיל באחיות לא יגמור בצרות דתנן אסור אדם בצרת קרובת חלוצתו, ולשיטת התוס' (מ"א ב) דאיסור צרת קרובת חלוצתו הוי מדין צרת ערוה דעלמא קשה הא הויא צרת ערוה אחר נפילה.

ובפשוטו כבר עמדו בזה התוס' לעיל (כ"ז) שם שכתבו 'כשייבם לאה יהיה אסור בצרת רחל כמו שאסור בצרת קרובת חלוצתו מ"מ חליצה מיהא בעיא דאורייתא דאינה צרת אחות אשה לאחר שייבם לאה כיון שכבר לא היתה צרת אחות אשה משמת בעלה, ולמדו תוס' מהכא דהוא הדין במקום שייבם את לאה יהא אסור בצרת רחל, ויש שנקטו בכוונתם דמדרבנן כל צרת ערוה אחר נפילה אסורה.

אולם החזו"א (סי' קט"ט סק"ט) ביאר בדברי התוס' דכיון דגדר איסור קרובות החלוצה היינו דמדרבנן נחשבת חלוצתו כגרושתו, גדר הדין מדרבנן נחשבת כאילו היתה אשתו

ד"ר
החזו"א

למפרע, שהרי איסור אחות גרושתו אינו מחמת הגירושין אלא מכח מה דהיתה אשתו קודם הגירושין, וה"נ החליצה מצד עצמה אינה ראויה לאסור, אלא משום שעל ידי זה נראית כאשתו מכבר, ולהכי גדר האיסור מדרבנן דנאסרת למפרע, ועכ"פ דמכאן ולהבא דיינינן לה כנאסרה מעיקרא [וע' משנ"ת לעיל] והוסיפו התוס' שם דאף ביבום הדין כן דאי לאו הא לא קיימא הא.

וכתב החזו"א (נמוסגר) דמסברא היה נראה דמ"מ אינה נידונית כאסורה אלא משעת נפילה, אך כתב שם דמדברי תוס' מוכח לא כן אלא נחשבת כאשתו אף מחיים, וכתב דאף באחות זקוקה כן הוא, ונראה דכוונתו לדברי התוס' כאן, שנקטו שאם נפלו בבת אחת צרת לאה אסורה, אף דבפשוטו מיירי בגוונא דלאה נפלה ראשונה [ובשי"ר שמואל זצ"ל (ס"ק נו) תמה ע"ד החזו"א היכן משמע כן מדברי התוס', אך נראה דכוונתו לדברי התוס' הכא ויעוין שם].

אולם בתשובת הרשב"א (מ"ו סי' נה) מבואר לא כן, דהקשה כיון דאין צרה לאחר מיתה מאי פריך חלץ לצרות אמאי נפטרו אחיות והא הוא צרת אחות אשה בזיקה, ומדוע לא מתרצת הגמ' דחלץ לצרות היינו לצרת לאה שנפלה ראשונה, דאינה אסורה מדין צרת אחות זקוקה כיון דהוא צרה אחר נפילה, ותירץ הרשב"א דלא ניחא ליה לאוקומיה בהכי דא"כ מאי קמ"ל פשיטא דחלץ לצרות הראויות להתייבם דנפטרו האחיות יעו"ש [ויעוין בחזו"א שם דהוכיח כדבריו מכח קושיא זו ויעו"ש מש"כ בזה].

רב אשי אמר לעולם כדקאמרת ומשום דלא אלימא זיקה לשויי לצרה כערוה – רש"י כאן פירש וז"ל לעולם כדאמר שמואל ברישא חלץ לאחיות לא נפטרו צרות משום דיש זיקה וחליצת האחיות גרועה ואפילו צרת לאה לא מיפטרה חלץ לצרות נפטרו אחיות דחליצתן משובחות משל אחיות ודקשיא לך הוא צרת אחות אשה בזיקה והוא כי אחות זקוקה גופה לא היא משום דלא אלימא זיקה לשויי לצרה כי ערוה ולא גזרו חכמים אלא באחות זקוקה עכ"ל, וריהטת לשון רש"י משמע דלשינויא דרב אשי צרת אחות זקוקה מותרת לגמרי, ויש מהאחרו' שנקטו כן גם בכוונת תוס' (ד"ה מאי) שכתבו דהוא חליצה כשירה, ובטעמא דמילתא צ"ל דאף מדרבנן אחות זקוקה לא חשיבא כערוה, דהרי אף מדרבנן אינה פטורה שהרי אם בעלו קנו וכן בפשוטו אף מדרבנן תפסי בה קידושין (ודלא כשיטת רי"ד מ"א לא דמדרבנן לא מפסי קידושין בלחיים זקוקה יעו"ש) אלא דאסרוה מדרבנן גזירה אטו אחות אשה, אך כיון דגם מדרבנן אינה ערוה, אין בה דין צרת ערוה.

אולם רוב הראשונים נקטו דגם לרב אשי צרת אחות זקוקה אסורה, אלא דאיסור אחות זקוקה חמור יותר מאיסור צרת אחות זקוקה, וכן מבואר בלשון רש"י בריש העמוד (ד"ה מלך ללחיים) ואף על גב דצרות נמי אי הוה בעי לא הוה מייבם מיהו קל איסורם משל אחיות הלכך אף חליצתם משובחות משל אחיות והכי מפרש לקמן עכ"ל, ויעוין

ד' הרשב"א בתשו

צרת אחות זקוקה לרב אשי

בריטב"א דנקט כן גם בכונת רש"י כאן [וביאר הריטב"א וז"ל ופרש"י ז"ל דבאחות זיקה גזרו זיקה אבל בצרתה לא גזרו, ולא למימרא שלא גזרו בה שום איסור ומותרת להתייבם דהא ליכא למימר כלל, חדא כיון דמדאורייתא שוות הן באיסור כעין דאורייתא תקון, ועוד דא"כ פשיטא דחלץ לצרות נפטר אחיות, ועוד ליתני חלץ לצרות או שבא עליהן, ועוד דהא לקמן כד אוקימנא כב"ש פרכי' אי הכי תתייבם יבומי מכלל דלדידן אליבא דב"ה לא חזו לייבומי, אלא ה"ק דבצרת אחות אשה לא גזרו בה חכמים איסור זיקה אלא לאפקועי דין יבום בלחוד אבל בחליצה שבקוה שתהא חליצתה מעולה כדינא דאורייתא וכשגזרו בה על מנת כן גזרו בה והם אמרו והם אמרו עכ"ל, אך מדברי הרשב"א מבואר דפירש דברי רש"י כפשטן אלא דהרשב"א גופיה השיג ע"ז וכדברי הריטב"א¹] וכן צידדו האחרו' בשיטת תוס' דמודים דצרת אחות זקוקה אסורה אלא דנקטו דאעפ"כ חליצתה כשרה.

ביאור שינויא דרב אשי – למשמעות רש"י דצרת אחות זקוקה מותרת מבואר בפשיטות דחליצתה חליצה כשירה לגמרי ולכן פוטר את האחות, אך דעת רוב הראשונים דאף לרב אשי צרת אחות זקוקה אסורה וכנ"ל, והנה לשון התוס' דחליצתה חליצה כשירה, וביארו האחרו' דאף דצרת אחות זקוקה אסורה, אך מ"מ אין בה קלישות זיקה, ולכן נחשבת חליצתה חליצה כשירה לגמרי, וגדר הדברים דבאמת אחות זקוקה אינה נחשבת כערוה אף מדרבנן וכדנתבאר לעיל, אלא דמ"מ גזרו על צרת אחות זקוקה אטו צרת אחות אשה, אך לא תיקנו בה קלישות זיקה אלא איסור בעלמא, משא"כ באחות זקוקה עצמה תיקנו קלישות זיקה דומיא דאחות אשה [ואף דהיא עצמה ג"כ אינה נחשבת כערוה אף מדרבנן].

והריטב"א ביאר וז"ל אף על גב דבאיסור אחות אשה דאורייתא צרתה כמותה כדכתיב לצרור, באיסור זיקה דאחיות דרבנן אין איסור צרת אחות זקוקה כזקוקה דלא אלמוה רבנן לזיקה לשוויי לזיקה דצרה כערוה עצמה כו' דבצרת אחות אשה לא גזרו בה חכמים איסור זיקה אלא לאפקועי דין יבום בלחוד אבל בחליצה שבקוה שתהא חליצתה מעולה כדינא דאורייתא וכשגזרו בה על מנת כן גזרו בה והם אמרו והם אמרו עכ"ל יעו"ש.

אולם הרמב"ן ביאר דאף לרב אשי חליצת צרת אחות זקוקה היא חליצה פסולה, אלא דמ"מ כיון דאיסורה קל מאיסור אחות זקוקה עצמה, חליצתה מעולה יותר

¹ **ובאמת** נראה דב' מהדורות הן בדברי רש"י [וכ"נ מדברי הראשונים שלא הזכירו דברי רש"י (בריטב"א העמוד) שכתב להדיא דצרתה אסורה אלא קל אסורה] וכן בכ"ד בפירקין נראה דאיכא ב' מהדורות בדברי רש"י, ויעוין עוד בדברי רש"י לעיל פ"ב (פג, נג, נד) ובדברי הראשונים והאחרו' שם ויעוין בשיטה מקובצת (פסוקי"ד) ובמבוא לפי הריב"ן ואכ"מ.

מחליצת האחות זקוקה, וחידוש הרמב"ן דאף דחליצה פסולה אינה פוטרת צרה ואף בשוות, אך מ"מ במקום שהאחת מעולה מחברתה, הרי המעולה פוטרת את הגרועה [וכן מבואר בדברי הרמב"ן בסוגין בכמה דוכתי וכדנתבאר לעיל] וז"ל הרמב"ן כלומר אף על פי שאוסרת אותה מליבם מיהו קל איסורן משל אחיות, הילכך אף חליצתן מעולה משל אחיות וחליצה מעולה אף על פי שהיא פסולה פוטרת שלמטה ממנה עכ"ל.

וכבר נתקשו האחרו' בגדר הדברים, דכיון דחליצה פסולה אינה פוטרת צרה אף בשוות, מה בכך דהאחת מעולה מחברתה [ויש מבארים דבמקום שהאחת מעולה מחברתה, הרי הגרועה נדרשת לחליצת המעולה דוקא, ומשום כך סגי לה בחליצת צרתה אף דחליצה פסולה היא, ומ"מ אף דנדרשת היא לחליצת צרתה המעולה, מועלת בה גם חליצת עצמה ואכמ"ל].

וקצת דוגמא לדברי הרמב"ן מצינו בדברי הגמ' לקמן (פז) דמבואר דאף דאם גט ומאמר שווין ראוי להועיל גט אחר מאמר ומאמר אחר גט, מ"מ אם האחד עדיף מחבירו, אין הגרוע מועיל אחר המעולה וע' [ויתכן דביאור הדברים, דבדברים שווים אפשר לדון כל אחד כלפי חבירו כמאן דליתיה, משא"כ בגרוע ומעולה ע"כ המעולה כמאן דאיתיה כלפי הגרוע הימנו ועד"ז יש לבאר בדברי הרמב"ן ואכמ"ל].

בסברת
הרמב"ן

בגדר הא דלא אלימא זיקה לשוויי לצרה כערוה – בדברי הריטב"א נראה דבדאורייתא מודה רב אשי דאין חילוק בין איסור הערוה לצרה, וסברת רב אשי אינה אלא לענין צרות אחות זקוקה דרבנן וכן נטו האחרונים מסברא, ויעוין בריטב"א (לעיל ד"ה סלן לזוט) דביאר סברת שינויא קמא דשמואל התחיל וז"ל דאיסור אחיות בזיקה וצרותיהן איסור שוה הוא כשם שאיסורן שוה באחות אשה דאורייתא והיא וצרתה אסורה בכרת"ה משום דכתיב ואשה אל אחותה לא תקח לצרור עכ"ל ומשמע דבדאורייתא ודאי שוות הן, ולא פליגי אלא באיסור צרת אחות זקוקה אי שוה לאחות זקוקה כשם שאיסורן שוה באחות אשה דאורייתא.

גדר הא
דלא
אלימא
זיקה
לשוויי
לצרה
כערוה

אולם בדברי הרשב"א בתשובה (מ"ד ס"י 15) מבואר דהוי סברא אף בצרת ערוה דאורייתא, שכיון שאין הצרה אסורה אלא מכח הערוה, אין בכח הערוה לעשות את צרתה כמותה ממש אלא צרתה קילא טפי, ומהאי טעמא כתב הרשב"א שם דלמ"ד דמחזיר גרושתו אוסרת צרתה להתייבם אינה פוטרת צרתה משום דחליצת צרתה עדיפא טפי, וז"ל אפילו למ"ד צרתה כיוצא בה היאך חולצת היא לפטור צרתה, והלא צרתה אינה

^ה **ריהטת** הריטב"א הכא דדין צרת ערוה הוי דין איסור ממש, וכשיטתו לעיל (י"א) ובכ"ד, ויעוין עוד בתוס' הרא"ש לקמן (פז ד"ה כי הדלי) פסוליהו שוין דמדאורייתא צרת אחות אשה בכרת כמו אחות אשה גופה כו' עכ"ל ובמקו"א נתבאר דאף שיטת התוס' הרא"ש (פז) דצרת ערוה הוי דין איסור ודלא כריהטת לשונו (גז ד"ה ש"א).

פסולה אלא משום לתא דידה, ולא אלימא לשוויה לצרה כיוצא בהו, קי"ל כשמואל דאמר חלץ לצרות נפטרו אחיות חלץ לאחיות לא נפטרו צרות מהאי טעמא כדאיתא בר"פ ארבעה אחין כו' ומיהו אי חליץ לה פטרה נפשה דלמפטר נפשה אפי' בדאיכא דחשיבא מינה שפיר דמי אבל חבירתה לא פטרה ונפקא מינה דאי אזלא ואינסבא מקמיה דליחלוץ לחבירתה שפיר דמי דהא איפטרה לה אבל אי חליץ לחבירתה דעדיפה מינה נפטרה אף הגרושה כו' עכ"ל, ויעוין עוד בבית שמואל (ס' קעג סק"ז) שנקט דחליצת סוטה דאורייתא [לדעת הראב"ד דסוטה דאורייתא טעונה חליצה] חשיבא חליצה פסולה וכתב ד"בחליצת הסוטה לא נפטרה הצרה" ודקדקו האחרונים דבחליצת הצרה נפטרה הסוטה, ומשמע דנקט דאף בדאורייתא אמרינן דלא אלימא זיקה לשוויי לצרה כערוה, ויעוין בחזו"א (ס' קס"ז) ובשי"ר' שמואל זצ"ל (ס' קסו).

ולכאורה נראה דאזיל הרשב"א דצרת ערוה הוי דין איסור וכדנקט הגרי"ז [ודלא כריהטת לשון הרשב"א (ג)] וכיון דאיסור הצרה הוא מכח הערוה, איסורה קלוש טפי (ויעוין גרש"א ח"א) ואכמ"ל.

בשיטת
הרמב"ם

בשיטת הרמב"ם - בפירוש רבינו אברהם מן ההר כתב וז"ל לא אלימא כו' אף על גב דאי בעי ליבומי לצרות לא מצי ליבומי תדע דהא רב אשי גופיה אמר לקמן (ב) צרת אחות אשה בזיקה אסורה מיהו קל איסורן משל אחיות כו' עכ"ל ומבואר דדימה דין צרת אחות זקוקה לדין צרת אחות אשה בזיקה.

והנה בגמ' (יח, ב) (ב) מבואר דלמ"ד יש זיקה יש דין צרת ערוה אף על ידי זיקה, ובין אם נפלה הערוה מזיקה והצרה מאישות ובין אם נפלה הערוה מאישות והצרה מזיקה הרי הצרה אסורה מדין צרת ערוה בזיקה.

שיטת
הרמב"ם
בדין צרת
אחות
אשה
בזיקה

אולם הרמב"ם חילק ביניהם, דבמקום שהערוה באישות והצרה בזיקה העתיק דין הגמרא וז"ל (פ"ו מינוס ומליצה כ"ה) שלשה אחין שנים מהן נשואין שתי אחיות ואחד נשוי נכרית, מת הנשוי נכרית ואחר כך מת אחד מבעלי אחיות הרי הנכרית חולצת ולא מתיבמת מפני שהיא צרת אחות אשתו בזיקת אחיו שמת אחרון עכ"ל, אולם במקום שהצרה באישות והערוה בזיקה משמע מדברי הרמב"ם דצרתה מותרת, ודוקא במקום שעשה בה מאמר אסורה מדין צרת ערוה במאמר וז"ל (פ"ז מינוס ומליצה ה"ו-ז) שלשה אחין שנים מהן נשואין לשתי אחיות מת אחד מבעלי אחיות ועשה השלישי ביבמתו מאמר כו' מת זה שעשה המאמר והיתה לו אשה אחרת ונפלו שתיהן לפני בעל האחות, בעלת המאמר פטורה מן החליצה ומן היבום שהרי היא אחות אשתו והאשה האחרת חולצת ולא מתיבמת, שאין המאמר קונה קנין גמור עד שיפטור את הצרה עכ"ל ומשמע דבזיקה לחוד בלא מאמר אין הערוה אוסרת את צרתה, וכן נראה עוד מדברי הרמב"ם (פ"ו מינוס

והליטה ה"מ"ט) גבי צרת אשת אחיו שלא היה בעולמו בזיקה, וכבר עמד בזה המגיד משנה (נפ"ו ה"מ"ט) והאחר' האריכו בזה.

ובמשנת ר' אהרן (סי' טז סק"ט, נדנך ה"ז) ביאר בשיטת הרמב"ם, דסבירא ליה בגדר דין צרת ערוה דהאשת אח של הערוה הוא לבדו האוסר את הצרה, והיינו דלא עצם הערוה דאחות אשה אוסרת את הצרה, אלא מכח הערוה דאחות אשה נאסר האשת אח של הערוה, והאשת אח של הערוה הוא הוא האוסר את הצרה'.

ביאור ר'
אהרן

ומעתה מבואר היטב, דסבירא ליה להרמב"ם דלרב אשי צרת אחות זקוקה מותרת לגמרי, וממילא במקום שהערוה בזיקה והצרה באישות, כיון דאיסור אשת אח של הערוה הוי איסור זיקה בלבד, אין בכחו לאסור צרה, משא"כ במקום שהערוה באישות ואסורה באיסור אשת אח גמור, אף דאינן צרות אלא על ידי זיקה, הרי הערוה אוסרת את האשת אח של צרתה יעו"ש [ומעתה לא קשיא קושית רבנו אברהם מן ההר מהא דסבר רב אשי לקמן (ב) א] דצרת אחות אשה בזיקה אסורה, דהתם היינו דוקא בגוונא דהערוה באישות].

כ"ז ע"ב

איבעיא להו בעלת הגט ובעלת מאמר איזו מהן קודמת בעלת הגט עדיפא משום דאתחיל בה בחליצה או דלמא בעלת מאמר עדיפא משום דקרובה לביאה – נחלקו הראשונים בביאור הגמרא, משמעות רש"י [וכ"כ התוס' ישנים ותוס' רבנו פרץ בשמו] כשיטת הריב"ן בתוס' דעדיפא היינו לחלוץ לה, ומיבעי לגמ' אי בעלת הגט עדיפא לחלוץ לה משום דאתחיל בה בחליצה או דבעלת המאמר עדיפא לחלוץ לה משום דקרובה לביאה, ויעוין ברשב"א דתמה וז"ל הא דאמרין בעלת גט עדיפא משום דאתחיל בחליצה איכא למידק אדרבה כיון דאתחיל בחליצה גריעא טובא משום דנקלשה זיקתה ונגרעה, והא נמי דאמרין או דלמא בעלת מאמר עדיפא משום דקרובה לביאה אדרבה מההיא טעמא גריעא ולא עדיפא עכ"ל וכן תמה הריטב"א.

בבעיא
דבעלת
גט ובעלת
מאמר

אולם התוס' ישנים תמהו ע"ד הריב"ן רק מהא דבעלת מאמר עדיפא משום דקרובה לביאה, אך הא דבעלת הגט עדיפא משום דאתחיל בה בחליצה ניחא להו, והיינו דאיכא סברא דכיון דאתחיל בה בחליצה יגמור בה חליצתו [ויש להוסיף עוד משנ"ת

¹ **ויעו"ש** בסק"ג דהוסיף לבאר, דלענין עצם הערוה דאחות אשה ליכא שייכות בין הערוה לצרה, אך כלפי דין הערוה דאשת אח, הרי חד אשת אח הוא, דאישות האח המת אוסרת את שתייהן, ובזה איכא דינא דבמקום דנאסר אשת אח דהערוה הרי הוא אוסר את האשת אח דכל הבית יעו"ש [וישם (בהג"ב) כתב לבאר עפ"ז באופן חדש דברי הגמ' (ג) דכיון דלא חייל איסור אשת אח על איסור אחות אשה חשיבא צרת ערוה שלא במקום מצוה] ויעוין עוד שם.

לעיל (ע"א) בשיטת רש"י, דיש לומר דנידון הכל כחליצה אריכתא, וכן נראה בפירוש הריב"ן הנדפס וז"ל דאתחיל בה בחליצתה דגט התחלה דחליצה היא ששניהן מגרשין והרי היא כמי שחלץ תחילה דהויא לה חליצה כשירה עכ"ל] ומ"מ תמהו דמה מעליותא איכא בהא דקרובה לביאה, ובפירוש הריב"ן כתב וז"ל דקרובה לביאה שראויה היא ליבום אי לאו משום דנתן גט לאחרת שלא עשה בזו שום גירושים והויא חליצה מעולה משל אחרת עכ"ל.

והתוס' פירשו דבעלת הגט עדיפא היינו שנעשה בה מעשה אלים טפי להקליש הזיקה וממילא ראוי לחלוץ לחברתה וכן בעלת מאמר עדיפא היינו דנקלשה זיקתה טפי, ויעוין עוד ברשב"א.

והריטב"א מסיק וז"ל לכך נראה לפרש דהכא חליצת בעלת הגט וחליצת בעלת המאמר דשתיהן גרועות גריעותן משונה זו מזו, דאילו גריעותא דחליצת בעלת הגט היא גריעותא בגופה של חליצה דאיקלישא לה קצת כיון דאתחיל בה בחליצה ומכל מקום עושה היא פעולה גמורה בנפשה ומצלא נפשה, ובעלת מאמר היא בהפך דכח חליצתה קיים כמות שהיה ואדרבה נתחזק זיקתה טובא וגריעותא דידה היינו לפי שאינה פועלת בעצמה פעולה גמורה, ולהכי מספקא לן הי מינייהו עדיף לקדם אם אותה שנתחזק כח פעולתה לגמור בנפשה ואף על גב דאקלישא, או אותה שנתחזק כח זיקתה וחליצתה ואף על פי שנסתלק כח פעולתה שאינה יכולה לגמור בנפשה, ואתא רב אשי ופשיט דכיון דחזינן דגט חייל אחר מאמר לגרוע כח המאמר ומאמר חייל אחר גט כי הדדי שוינהו רבנן הילכך חליצותיהן גרועות ושוות וכל אחת מהן פוטרת לחברתה עכ"ל (ויעוין נהע' ס).

בשיטת הרמב"ם בדין חליצה פסולה

אמר רבא בר רב הונא אמר רב שלש אחיות יבמות שנפלו לפני שני אחין יבמין זה חולץ לאחת וזה חולץ לאחת ואמצעית צריכה חליצה משניהם כו' חלץ לה האי מפקע זיקתו חלץ לה האי מפקע זיקתו כו' ושמואל אמר אחד חולץ לכולן מכדי שמעינן ליה לשמואל דאמר חליצה מעליא בעינן דאמר שמואל חלץ לאחיות לא נפטרו צרות היכא דקיימא חליצה דשמעון חליצה כשרה חליץ לה ראובן חליצה פסולה, מאי אחד חולץ לכולן נמי דקאמר אאמצעית והא כולן קאמר כיון דרובה גביה קרי ליה כולן, ואיבעית אימא כי קאמר שמואל חליצה מעליא בעינן ה"מ למיפטר צרתה אבל מפטרא נפשה פטרה.

והנה כתב הרמב"ם (פ"ה מינוס ומליה ה"י) וז"ל החליצה שחולץ היבם ליבמתו תחלה אם לא קדמה דבר אחר נקראת חליצה מעולה, ואם קדמה גט או מאמר בין מיבם זה בין מאחיו בין בה בין בצרתה הרי זו נקראת חליצה פחותה כו' (ה"י"ג) נחלצה אחת מהן חליצה פחותה הותרה להנשא לזר זו שנחלצה אבל צרתה אסורה עד שתחלוץ גם היא או עד שיחלצו כל האחין לראשונה שנחלצה החליצה הפחותה, שאין חליצה פחותה מסלקת זיקת היבם מבית זה עד שתחזור על כל האחין או עד שתחלוץ כל אחת מהן עכ"ל, ומבואר בדברי הרמב"ם דפסק דלמיפטר נפשיה חליצה פסולה אינה צריכה חיזור אלא רק למיפטר צרה, אולם הוסיף הרמב"ם דכשם דמהני אם תחלוץ כל אחת מן הצרות, ה"נ מהני אם תחזור הראשונה על כל האחין, דחיזור האחין לראשונה מהני להתיר צרתה.

והדברים צריכים ביאור, חדא דמה שייכא חליצה אחר דכבר הותרה לשוק, ועוד דמה מהני חיזור האחין לראשונה לענין להתיר הצרה [והא בגמ' מבואר דדין חיזור דאחין היינו ד"חלץ לה האי מפקע זיקתו חלץ לה האי מפקע זיקתו" ומהיכ"ת דיהני להתיר הצרה].

עוד תמהו האחרו' דבפרק ז' מיבום וחליצה (ה"ט) כתב הרמב"ם וז"ל שלשה אחין שנים מהן נשואין לשתי אחיות ויש לכל אחת משתייהן צרה ומתו הנשואין את האחיות ונפלו האחיות וצרותיהן ליבום אם חלץ לצרות נפטרו האחיות, אבל אם חלץ לאחיות לא נפטרו צרותיהן עד שיחלצו הצרות, מפני שחליצת אחיות חליצה שאינה מעולה וחליצה שאינה מעולה אינה פוטרת את הצרה כמו שבארנו עכ"ל, והא בפשוטו היכא דאיכא יבם אחד לעולם הוי כחיזור דאחין, דהרי איהו כל האחין, וא"כ מדוע פסק

הרמב"ם דאין חליצתו פוטרת הצרה, והרי בפרק ה' מבואר ברמב"ם דחיזור דאחין מהני להתיר הצרה.¹

ובפשוטו צ"ל כמ"ש בביאור הגר"א (סי' קע סקמ"ח) דדעת הרמב"ם לחלק בזה בין שוות למעולה וגרועה, וכל דברי הרמב"ם בפרק ה' דמהני חיזור דאחין להתיר הצרות היינו דוקא בשוות, אך במעולה וגרועה לא מהני, ובפ"ז הרי מיירי הרמב"ם בצרות ואחיות דפסק הרמב"ם כרב אשי דלא אלימא זיקה לשוויי לצרה כערוה והויא מעולה וגרועה [ונחלקו האחרו' בדעת הרמב"ם אי סבירא ליה דצרת אחות זקוקה מותרת לגמרי וכמשמעות רש"י (סד"ה לעולם) או דמודה דאסורה אלא דסבר דמ"מ חליצתה מעולה טפי משום דקל איסורה משל אחיות וכמ"ש רש"י (בד"ה חלץ לאחיות)].

אולם מלבד דגדר הדברים צריך ביאור, הנה לפו"ר משמע לפ"ז דדינא דחליצה פסולה צריכה חיזור בשוות ודינא דמעולה וגרועה תרי דיני חלוקין נינהו, וכדבאמת חילקן הרמב"ם לב' פרקים, והרי הרמב"ם בפ"ז סיים "שחליצת אחיות חליצה שאינה מעולה וחליצה שאינה מעולה אינה פוטרת את הצרה כמו שבארנו" ומש"כ כמו שבארנו כוונתו לכאורה למש"כ בפרק ה', ומשמע דחד דינא הוא.

והנה בעיקר דברי הרמב"ם דמהני חיזור דאחין להתיר הצרה, ושייכא חליצה בראשונה אף אחר שהותרה לשוק, יש לבאר [ויסוד הדברים ביאר הגרנ"פ (ס"ק תלא) בדברי הגמ' דמפלגינן בין מיפטר נפשיה למיפטר צרה²] ובהקדם ביאור גדר דין חליצה, דהנה חקרו האחרו' בעיקר גדר דין חליצה, ויש לדון בזה לכאו' ד' צדדים, האחד דהוי דין מתיר דומיא דגירושין, וכדמצינו בקידושין (ג, ג, יד, ב) דסלקא דעתין דתהא אשת איש יוצאת בחליצה קל וחומר מיבמה [ומ"מ כבר ביאר בחידושי רבינו חיים הלוי (פ"ד מיבום וחליצה) דלא האדם פועל את ההיתר אלא הוי מידי דממילא מכח המעשה, ומה"ט סגי בכוננת המעשה

¹ **ויש** מבארים דהרי מבואר בגמ' דדין חליצה פסולה תלי בפלוגתא דזיקה, והרי לעיל (יז) ובכ"ד מבואר בגמ' דאיכא מ"ד דיש זיקה בחד ואין זיקה בתרי, ומבואר בגמ' דלהך מ"ד ליכא איסור קרובות בתרי, ומשמע בפשוטו דהגדר דבתרי ליכא זיקה כלל [ולא דאיכא זיקה משותפת, או דזקוקה רק למי דייבם לבסוף, וכדמשמע לפו"ר בגמ' (נדריס דף א) ואכמ"ל] ויש לומר דכל דברי הרמב"ם דמהני חיזור דאחין להתיר הצרה היינו בתרי דקלשה זיקה אך בחד דהויא זיקה אלימא ל"מ, אולם הדברים מיוחדים, דכיון דעכ"פ איכא דין דחליצה פסולה גם בתרי, מהיכ"ת דיהיו חלוקין לענין הך דינא דחיזור דאחין מהני להתיר הצרה.

² **וי"ל** דשאני דינא דמפטרא נפשה מהא דמפטרא צרתה בחליצתה, דהא דמפטרא נפשה הוא משום דחליצה אפקעה לזיקתה, אמנם הא דמפטרא צרה הוא משום דהיכא דנתקיים דין חליצה בצרתה שוב לא בעיא חליצה, ובזה הוא דס"ל לשמואל דחליצה מעליא בעינן, דלגבי הך יבמה לא מקרי דכבר נתקיים דין חליצה, דהא מצותה היא דבעיא חליצה כשרה, ובחליצה פסולה לא מקרי דנתקיימה מצות חליצה היכא דאפשר בחליצה מעליא ולא מפטרא צרה, אבל למיפטר נפשה לא בעינן דנתקיים מצות יבום, אלא דחליצתה מתירתה, וגם חליצה גרועה מציא להתירה עכ"ל יעו"ש.

ולא בעינן דין דעת, וכן מה"ט דעת כמה ראשונים דלא בעינן עדות לקיומי בחליצה ואכמ"ל].

ולקמן (כט 6) תנן שלשה אחין שנים נשואים שתי אחיות ואחד מופנה מת אחד מבעלי אחיות ועשה בה מופנה מאמר ואח"כ מת אחיו השני בית שמאי אומרים אשתו עמו והלזו תצא משום אחות אשה וב"ה אומרים מוציא את אשתו בגט ובחליצה ואשת אחיו בחליצה, א"ר אלעזר לא תימא מאמר לב"ש קונה קנין גמור דאי בעי לאפוקי סגי לה בגיטא אלא מאמר לב"ש אינו קונה אלא לדחות בצרה בלבד, ומבואר דאף לבית שמאי אם בא להוציאה טעונה גט וחליצה, ומ"מ שיטת התוס' (י"ג 3) דאחר מאמר דבית שמאי תו ליכא למיחש לביטול מצות יבמין, ובפשוטו שיטת התוס' דנתקיימה מצות יבמין במאמר לחוד, והרמב"ן (כט 6) פליג וכתב דנראה איפכא דאף אי מאמר לבית שמאי קונה קנין גמור ואינה טעונה חליצה ודלא כר"א, מ"מ ליכא קיום מצות יבום אלא בביאה, ובשיטת התוס' צ"ב דכיון דחזינן דטעונה חליצה, משמע דלא נתקיימה עדיין מצות יבום, ומבארים האחרו' דאף דמצות יבום נתקיימה, מ"מ בעיא מתיר דחליצה על הזיקה, ומשום דזיקה לא פקעה בכדי, ומאמר אינו מפקיע הזיקה, וחזינן דאיכא בחליצה דין מתיר אף היכא דליכא מצוה כלל, וכן דנו בהא דלולי דינא דנעשית כאשתו ס"ד דאם בא להוציאה טעונה חליצה, דיתכן דאין זה מדין מצות יבמין, אלא דין חליצה מתיר בלבד.

וכן בדינא דלמ"ד יש זיקה קידושין לא מפקיעי זיקה דקדקו האחרו' [יעוין בקונטרס זיקה להאו"ש (ס"ב) ובש"י ר' שמואל צ"ל (כו א סק"י) ובחי' הגרנ"פ (ס"ק שכ וס"ק תכב)] מדברי הריטב"א (י"ג 3) דהוי מדאורייתא [ומהאי טעמא סבירא ליה דאף נישואין לא מפקיעי זיקה ואף בנעשה פצוע דכא לר"ע, ואין זה משום דאינה נעשית ערוה גמורה אלא אף דנעשית ערוה גמורה לא פקעה זיקה] וצ"ב למה דהוכיחו האחרו' מסוגיא דהערל (ע"ט 3) דאיכא פטור ערוה אף אחר נפילה אמאי טעונה חליצה מדאורייתא, ובפשוטו ביאור הדברים דאף דחייל בה פטור מיבום והשתא לית בה מצות יבום וחליצה, מ"מ למ"ד יש זיקה אמרינן דזיקה דחלה לא פקעה בכדי והא דטעונה חליצה היינו משום דחליצה הויא מתיר על הזיקה, וכל דלא פקעה הזיקה ממילא טעונה מתיר דחליצה [מיהו יעוין היטב בדברי הריטב"א בפרק הערל (ע"ט 3) דמבואר דבערוה אחר נפילה אם בא עליה טעונה גט וחליצה, ולכאורה קשה דבפשוטו קנין היבום אינו אלא מכח מצות יבום, ואם איתא דאף בערוה אחר נפילה ליכא מצות יבום היאך קנאה, אולם יעוין בריטב"א (א"ד) שכתב דאף דיבמה נקנית בהעראה, מ"מ קיום מצוה ליתא כלל אלא בגמר ביאה, ומבואר מדברי הריטב"א דקנין היבום ומצות היבום לא שייכי כלל זה לזה, ובהעראה קני לה אף דלא קיים מצות יבום כלל, ונהי דהתם מיירי ביבמה דאית בה מצות יבום, אך עכ"פ חזינן דדין קנין היבום לא תלי במצות היבום, ומעתה יש לומר דכל דאית

בה זיקה, אית בה דינא דנקנית בביאה מכח הזיקה, ואף אי לית בה מצות יבום כלל, אלא דכיון דהויא ביאה פסולה לא פקעה הזיקה לגמרי, וטעונה גט וחליצה ואכמ"ל].

ולקמן (קד ז) תנן חולצת לקטן חליצתה פסולה כו' (קפ ז) איש כתוב בפרשה, ותמהו האחרו' (יעוין נאצי עזרי פ"א מיזוס הי"ג) דלמאי בעינן מיעוטא מקרא דקטן לא חליץ, תיפו"ל דקטן לאו בר מיעבד מצוה הוא, והוכיחו מהכא דיסוד דין חליצה הוי מעשה מתיר להפקעת הזיקה, והא דחליצה הויא מצוה (מל"דלו האמרו ולאמ"ל) היינו דאיכא מצוה למעבד הך דין מתיר, וכן נקט הקובץ הערות (סי"א סק"ז) דאף דחליצה מצוה היא, מ"מ אין הכשר החליצה בתולדה מקיום המצוה, דע"י דנתקיימה מצות חליצה הותרה לשוק, אלא איפכא דהמצוה מתקיימת ע"י חלות היתר החליצה יעו"ש.

אך עוד צידדו האחרו' דיסוד דין חליצה הוי מצוה, דהיבמה אסורה עד שנתקיים בה דין מצות חליצה, והיתר היבמה ע"י החליצה הוא משום דכבר נתקיימה בה מצות חליצה.

ויעוין בחי' הגרש"ש (סי"א נא) דנקט דהיתר היבמה לשוק הוי תוצאה מקיום מצות החליצה, וביאר עפ"ז משמעות שיטת רש"י (כע"א וע"ז) דחייבי לאוין לרב גידל אם בעלו קנו, וכן חייבי לאוין ועשה לדידן, ומ"מ צריכות גט וחליצה, וביאר הגרש"ש דאף דקנין היבום לא תלי במצות יבום, ואף בחי"ל דליכא מצוה איכא קנין יבום, מ"מ הפקעת הזיקה תלויה בקיום המצוה דוקא ולא בקנין, וז"ל וענין הקנין הוא בגדר שאר קניינים דמה ענין קנין להמצוה, רק הפטור לדין הזיקה שהוא לא מדרכי הקנין רק שכן גזרה תורה, כמו התרת נעל שמפקיע הזיקה, ודאי מסתבר שרק היכא דיש בזה מצוה מן התורה והוא פועל למצותו, אבל אם ליכא מצוה אינו פועל כלל, כמו התרת נעל שלא במקום מצוה עכ"ל [אלא דמדבריו היה נראה דאין הגדר דעצם הא דטעונה מצות יבום וחליצה אוסרה ולהכי בחליצה ניתרת, אלא אף דהזיקה היא האוסרת, מ"מ גזרה תורה דע"י מצות חליצה פקעה הזיקה, אך יתכן עוד דעיקר האוסר הוא מה דנדרשת ליבום או חליצה].

אך יתכן עוד דתרי דיני איכא בחליצה, וגם בזה יש לדון בתרי אנפי, דיש לומר דלעולם היבמה אסורה עד שיתקיים בה דין מצות חליצה, אך מלבד זה בעיא נמי מתיר על הזיקה, ואף אם נתקיימה או בטלה המצוה, בעינן דין מתיר על הזיקה"י.

^ט **ולקמן** (קפ ז) איתא דבסנדל של עבודה זרה לא תחלוץ ואם חלצה חליצתה כשירה, והביאו הראשונים דיש מפרשים טעמא דמילתא משום דנהנית דמותרת להנשא על ידי זה, ותמה הרמב"ן דא"כ תיפסל החליצה אף בדיעבד, וכדאשכחנא בראש השנה (נח"א) גבי תוקע בשופר של הקדש דאי מצוות ליהנות ניתנו לא יצא, אלמא כיון דאי נימא דלא יצא אישתכח דלא נהנה אמרינן דלא יצא ולא נהנה, אלא ע"כ דהכא נמי גבי חליצה שייך טעמא דמצוות לאו ליהנות ניתנו, אלא דלכתחילה אסור משום דנראית כנהנית ומשום דמאיס, וכן מבואר בדברי הרשב"א והריטב"א שם.

אולם ליישב דעת הרמב"ם יש לדון איפכא, דלהתיר היבמה לשוק סגי בחדא מתרתי, דכל היכא דנעשה ביבמה מתיר דחליצה הותרה לשוק אף בגוונא דאכתי לא נתקיימה בהך חליצה מצות חליצה, וכמו כן היכא דנתקיים בבית דין מצות חליצה הותר כל הבית, ואף הנך יבמות דלא נעשה בהן מתיר דחליצה.

ועפ"ז יש לבאר שיטת הרמב"ם, דבאמת בהך חליצה פסולה לא נתקיימה מצות חליצה לגמרי, ומש"ה אכתי לא הותרו שאר הצרות, אך היא עצמה מיהא הותרה כיון דנעשה בה דין מתיר דחליצה, אך היכא דחלצו כל האחין לראשונה, בזה נתקיימה מצות חליצה בבית, וממילא הותרו כל הצרות.

אולם לכאורה הדברים מיוחדשים לומר דסגי בחדא מתרתי, דאי הא דטעונה מצות חליצה אוסרה לשוק, כיצד מהני דין מתיר דחליצה להתירה, ואי כל איסורה לשוק הוי מחמת הזיקה, וחליצה הוי דין מתיר המפקיע זיקה, א"כ כיון דחליצת האחת ל"ה מתיר לצרות, כיצד הותרו בחליצה גמורה דאית בה מצות חליצה.

ולכאורה צריך לומר בזה דהזיקה מתחדשת כל שעה מכח המצוה ולהכי כל היכא דנתקיימה המצוה פקעה הזיקה ממילא אף בלא דין מתיר, אלא דצ"ב לפ"ז כיצד מהני מתיר גרידא להפקיע זיקה, והא מ"מ תתחדש הזיקה מחדש מכח המצוה, ואפשר דדין המתיר איתיה כל שעה ושעה [ויעוין בקובץ הערות (ס"ב סק"ב) דצייד דטעמא דליכא איסורי קרובות אחר מיתה, וכן בחלוצה בעינן לאיסור מחודש דקרובות חלוצה, משום דהזיקה מתחדשת כל שעה יעו"ש].

ונראה לדון לבאר עד"ז ובאופן אחר, דלעולם עיקר דין מתיר דחליצה הוי מכח המצוה, ובחליצה פסולה בלא חיזור אכתי לא נתקיימה מצות חליצה, ומהאי טעמא לא הותרו הצרות, והא דהך יבמה עצמה שחלצה הותרה יש לבאר, דהנה לקמן (נט 6) תנן

ובישועות יעקב (אהע"ז ס"י קטט סק"צ) כתב ליישב שיטת הנך מפרשים, דתרי דיני איכא בחליצה חדא עצם הפקעת הזיקה והבי' דהוי מעשה מצוה, ולא תלו הא בהא, ואף היכא דלא קיים המצוה מ"מ חייל דין המתיר דחליצה וניתרת לשוק.

אך בדעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א דלא ניחא להו בזה, מבואר לכאורה דהיתר לשוק הוי כתוצאה מקיום המצוה (יעוין נהג' לרע"ב א"ש) [מיהו יש לדחות, דיעוין בקובץ הערות (ס"י עד סק"ב וס"יא סק"ב) דביאר דבין הרמב"ן ובין הנך מפרשים סברי דגדר דין חליצה הוי מעשה המתיר, וקיום המצוה אינו אלא בתוצאה מחלות הכשר החליצה, אלא עיקר פלוגתתם בטעמא דהתוקע בשופר של הקדש לא יצא למ"ד אי מצות ליהנות ניתנו, דדעת הרמב"ן דהוי מדין אי עביד לא מהני והך טעמא שייך בחליצה, ואף דהכשר החליצה אינו תוצאה מקיום המצוה, אך דעת הנך מפרשים דטעמא דתוקע בשופר של הקדש לא יצא הוי מדין מצוה הבאה בעבירה (כפירוש קמא בריטב"א בראש השנה ס"ט) ובחליצה כיון דהכשר החליצה אינו בתוצאה מקיום המצוה, אף דלא קיים המצוה ומשום דהויא מצוה הבאה בעבירה, מ"מ הותרה לשוק].

שלשה אחין שנים נשואים שתי אחיות ואחד מופנה מת אחד מבעלי אחיות ועשה בה מופנה מאמר ואח"כ מת אחיו השני בית שמאי אומרים אשתו עמו והלזו תצא משום אחות אשה וב"ה אומרים מוציא את אשתו בגט ובחליצה ואשת אחיו בחליצה כו' אמר רבי אלעזר לא תימא מאמר לבית שמאי קונה קנין גמור דאי בעי לאפוקי סגי לה בגיטא אלא מאמר לב"ש אינו קונה אלא לדחות בצרה בלבד, ושיטת תוס' ורוב הראשונים התם דהך "לדחות בצרה" הוי כפשוטו, אלא דצ"ב כיון דהיא עצמה לא הותרה ע"י המאמר ואכתי טעונה חליצה כיצד הותרה צרתה, וביארו תוס' שם וז"ל אף על גב דבעלת מאמר לא סגי לה בגט צרתה מיהו פטורה לגמרי בלא חליצה דכיון שהתחיל הקנין לעשות בזו אף על פי שלא נגמר קרינן ביה בית אחד הוא בונה ואינו בונה ב' בתים וטעמא דב"ש דסברי דאהני קרא דדרשינן ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרין בה לענין דאי בעי לאפוקי דלא סגי לה בגט עכ"ל, ומבואר דהיתר הצרות ע"י היבום לא בעי לדין שליחותייהו, אלא כל דהתחיל לייבם אחת חייל בצרות דינא דבית אחד הוא בונה ואינו בונה שני בתים המפקיען מייבום, ומכח זה הותרו לשוק בלא חליצה.

ומעתה נראה לבאר על דרך זה בשיטת הרמב"ם, דבחליצה פסולה בלא חיזור אף דאכתי לא נתקיימה בזה לגמרי מצות יבמין, מ"מ כיון דאתחיל בה בחליצה חייל בה דינא דכיון שלא בנה שוב לא יבנה, ומכח זה הותרה לשוק אף דלא נתקיימה בה לגמרי מצות יבמין, אך י"ל דהיינו דוקא בחלוצה עצמה, אך בצרות דלא נעשה בהן מעשה חליצה, יש לומר דלא חייל בהו דינא דכיון שלא בנה שוב לא יבנה.

ואף דאנן קי"ל כרבי יוחנן (יג) דכל הצרות קיימי בלא יבנה ומשום שליחותייהו, אך הרי פשטות שיטת הרמב"ם דקי"ל דחלוצה אינה אסורה אלא מדברי סופרים וליכא כלל לאו דלא יבנה וז"ל הרמב"ם (פ"א מ"ג וס"א ה"ג) החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה היא וכל צרותיה על החולץ ועל שאר האחין וכולן אסורות עליהן מדברי סופרים כשניות שמאחר שמת אחיו בלא ולד נסתלק איסור ערוה מעל כל נשיו לפיכך תופסין בהן הקידושין כשניות עכ"ל, אך יש לומר דנהי דלא דרשינן דין לא יבנה ללאו, אך מ"מ דרשינן ליה לענין הפקעה מיבום, דל"ש דין יבום אחר חליצה, ומשום הכי החלוצה עצמה דאתחיל בה חליצה חייל בה דינא דכיון שלא בנה שוב לא יבנה, ועי"ז הותרה לשוק, משא"כ הצרות דלא נעשית בהן חליצה [ואף דלרבי יוחנן חזינן דאיכא דין שליחותייהו יש לומר דהיינו דוקא לענין הלאו, אך לענין ההפקעה מיבום י"ל דהיינו דוקא באותה יבמה דנעשית בה חליצה] ויעוין ברשב"א (מ"א ב) בטעמא דמקדש אחות יבמתו ליכא דינא דלא יבנה משום "דלא אמרינן הכי אלא כשנעשה באותו בית מעשה שדוחה אותה בחליצה או שיבם לאחת מהם דקאי אצרה בלא יבנה הא בשנדחית יבמה ממילא בקדושי אחותה לא" ולמשנ"ת בשיטת הרמב"ם דין לא יבנה הוי דוקא באותה יבמה עצמה דנעשה בה מעשה הדוחה אותה, ולא בצרות ואף דהן מכלל הבית.

אולם נהי' דהחלוצה עצמה נדחתה מיבום ע"י דאתחלא בה חליצה וממילא אף הותרה לשוק ע"ז, מ"מ אכתי לא נתקיימה בה מצות חליצה לגמרי, ומש"ה אכתי שייכא בה חליצה, ואחר דחזרה על כל האחין נתקיימה בה מצות חליצה [דזהו דין חליצה פסולה, דאף דבחליצה כשירה נתקיימה המצוה בחליצת אחד מן האחין, אך בחליצה פסולה איכא מצוה על כל היבמין לחלוץ, אך בחליצת כולן שפיר נתקיימה המצוה ויעוין בפירוש המשנה בס"פ רבן גמליאל ז"ל לפי שהכלל אצלינו חליצה מעולה בענן למפטר צרה, ואופן שלמותה הוא כמו שאמר חליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחין כולן ואז תותר צרתה לשוק עכ"ל ומבואר דע"י החיזור נעשית חליצה שלימה ויעוין בברכ"ש (ס"ב)] וממילא הותרו אף שאר הצרות, דכל דנתקיימה מצות חליצה בבית ממילא הותר כל הבית.

וביאור החילוק בין אחין לצרות, דחליצה פסולה מטעינה חיזור על כל האחין ואינה מטעינה חיזור על כל הצרות, יש לבאר ע"פ הנ"ל דיסוד החסרון בזה הוא בקיום מצות החליצה, דהנה האחרו' דקדקו מלשון הרמב"ם (י"ט הל' י"ט) דמצות יבום [ולכאורה ה"ה חליצה] היא על היבם בלבד ולא על היבמה, ומעתה יש לומר דבמקום חליצה פסולה דלא מצי ליבומי אין מתקיימת מצות האחד בחליצת חבירו, ולהכי צריכים כולן לחלוץ ולא נתקיימה המצוה עד שיחלצו כולן, אך לענין הצרות כיון דמצות יבום וחליצה לא נאמרה עליהן, סגי בחליצת אחת מן הצרות, ויש להאריך עוד בשיטת הרמב"ם.

והנה כבר נתבאר דמדברי הרמב"ם בפ"ז (ה"ט) מבואר דבמעולה וגרועה מודה הרמב"ם דלא מהני חיזור דאחין להתיר הצרה [וכדרך הגר"א] ולפז"ר היה נראה דתרי דיני חלוקין נינהו, וכדחילקן באמת הרמב"ם לתרי, אך צ"ב דהרי הרמב"ם סיים "שחליצת אחיות חליצה שאינה מעולה וחליצה שאינה מעולה אינה פוטרת את הצרה כמו שבארנו" ומדנקט כמו שבארנו משמע דחד דינא הוא.

ונראה דיסוד הדין אחד הוא, דבמקום דלא נתקיימה מצות חליצה בבית, לא הותרה אלא היבמה עצמה ומשום דאתחלא בה חליצה וחייל בה דינא דכיון שלא בנה שוב לא יבנה, אך הצרות לא הותרו בכה"ג, ומשום דהך דינא דכיון שלא בנה אינו אלא בחלוצה עצמה, והא דבשוות מהני חיזור דאחין להתיר הצרה ובמעולה וגרועה לא מהני, ביאור הדברים, דבשוות הרי ליכא מעליותא בחליצת צרתה, וכיון דאין הבית נדרש אלא לחליצה פסולה דשייכא ביה, מהניא הך חליצה להתיר כל הצרות, אלא דבעינן חיזור דאחין, ומשום דבמקום דלא מצי לייבם מצות חליצה היא על כל האחין, אך במעולה וגרועה, כיון דבמעולה שייכא חליצה מעולה, הרי היא נתבעת לחליצה מעולה, ונמצא דאף כשחזרה צרתה על כל האחין, אכתי לא נתקיימה המצוה, ולהכי לא הותרה צרתה.

ונמצא דיסוד הדין בתרווייהו אחד, דכל דלא נתקיימה מצות חליצה, לא הותרה אלא החלוצה עצמה ולא הצרות, אלא דבשוות שפיר נתקיימה המצוה בחיזור דאחין, ובגרועה ומעולה אף בחיזור דאחין אכתי לא נתקיימה המצוה.

אולם הנה בעיקר דרך הגר"א בישוב הסתירה, דבפ"ה מיירי הרמב"ם בשוות ובפ"ז במעולה וגרועה, יש לעיין דהרי הרמב"ם הקדים (פ"ה ה"י) וז"ל החליצה שחולץ היבם ליבמתו תחלה אם לא קדמה דבר אחר נקראת חליצה מעולה ואם קדמה גט או מאמר בין מיבם זה בין מאחיו בין בה בין בצרתה הרי זו נקראת חליצה פחותה עכ"ל וע"ז סיים הרמב"ם (ה"ז) נחלצה אחת מהן חליצה פחותה הותרה להנשא לזר זו שנחלצה אבל צרתה אסורה עד שתחלוץ גם היא או עד שיחלצו כל האחין לראשונה כו', ומשמע לכאורה דקאי אהך גוונא דקדמה גט או מאמר בה או בצרתה, וא"כ מיירי במעולה וגרועה, ובזה מבואר בדברי הרמב"ם דמהני חיזור דאחין להתיר הצרות.

ולכאורה היה נראה דהנה שיטת הרמב"ם (פ"ז ה"י) כשיטת רש"י דכל היכא דלא מצי לייבם הויא חליצה פסולה, אולם כבר עמדו האחרו' בשיטת רש"י גופיה דלכאורה תרי דיני איכא, דאף דברי השוגיא (כו ז) לשון רש"י בכ"ד דגדר חליצה פסולה היינו "שאם רצה לייבם אינו יכול" אך גבי בעלת הגט פירש רש"י (כז) הא דחלוץ לבעלת הגט לא נפטרה צרתה וז"ל ב' יבמות מאח אחד ונתן יבם גט לאחת מהן שוב אין חליצתה הוגנת כל כך דקלישא זיקתה ואם חלוץ לה לא נפטרה צרה עכ"ל, ומשמע דבזה מודה דיסוד הדין משום דקלשא זיקה [וס"ל דבזה ליכא חסרון משום דאין יכול לייבם ואכמ"ל].

וכן מבואר בדברי הרמב"ן דתרי דיני ניהו וז"ל כיון ששתיהן שוות חליצת כל אחת פוטרת צרתה, דלית ליה לשמואל אלא דחליצה מעולה בעינן, ואף על גב דהתחיל באחיות לא יגמור אף בצרות קאמר וחליצת צרה דרחל אינה גרועה משל רחל ושוות הן, גבי עריות אית ליה הכי ובכל אביזרייהו, אבל בבנות גט ומאמר כל היכא דשוות הן זו פוטרת זו דהא אין אחת מהן יוצאה ממנו אלא כמו שחברתה יוצאה, ובהני אין הפסול שבחליצה אלא משום שאינה גומרת בהן לשמואל עכ"ל [ואכמ"ל בשיטת הרמב"ן].

ובאמת דלשיטת הרמב"ם ורש"י דגדר חליצה פסולה דאחות זקוקה היינו משום דאינו יכול לייבם דבפשוטו לא תלי בקלישות זיקה, ע"כ דתרי דיני איכא, דהרי בבעלת מאמר ל"ש כלל טעמא דאינו יכול לייבם, ובאמת מדברי רש"י נראה דתלת דיני ניהו, ובבעלת הגט טעמא משום קלישות זיקה, ובבעלת מאמר טעמא משום דאין החליצה מועלת להתירה לגמרי [ויעוין עוד בריטב"א (א כז)] אך מדברי הרמב"ם הכא בפ"ה משמע לכאורה דבעלת גט ובעלת מאמר חדא ניהו, וא"כ משמע דאין הטעם בבעלת הגט משום דלא מצי לייבם, וצ"ב גדר דין בעלת גט ובעלת מאמר לשיטת הרמב"ם.

ויש לדון לבאר, דהא בריש פרק גמליאל פליגי רבן גמליאל ורבנן אי יש גט אחר גט ומאמר אחר מאמר דתנן (נ 6) רבן גמליאל אומר אין גט אחר גט ולא מאמר אחר מאמר ולא בעילה אחר בעילה ולא חליצה אחר חליצה וחכמים אומרים יש גט אחר גט ויש מאמר אחר מאמר, ומסקינן בגמ' (נ 6) דרבן גמליאל סבר אמור רבנן הא יבמה בחד צד מהני בה גט ובחד צד מהני בה מאמר גט אחר גט לא דחי דהא דחה ליה קמא ומאמר אחר מאמר לא קני דהא קני ליה קמא גט אחר מאמר ומאמר אחר הגט האי מילתא קא דחי והאי מילתא קא קני אך רבנן סברי דכל חד וחד תקינו ליה רבנן גט ומאמר ביבמה.

ומעתה יש לדון בביאור דברי הרמב"ם, דהא דסגי בחליצת אחד מן האחין להתיר את כל היבמות היינו משום דכל בית היבמין חשיב כחדא, אך אחר גט או מאמר כיון דכל חד וחד תקינו רבנן גט ומאמר ביבמה, ע"כ דיינינן להו מעתה כחלוקין אף לענין חליצה, ולהכי מכאן ולהבא לא סגי בחליצת אחד מהן וצריכה חיזור על כל האחין, אלא דהיינו דוקא להתיר הצרות דבעינן לקיום המצוה, משא"כ לענין היתר החלוצה עצמה, סגי דאתחלא בה חליצה ע"י מקצת מן הבית, דחייל בה דינא דכיון שלא בנה שוב לא יבנה וכנ"ל.

ומעתה מיושבת סתירת דברי הרמב"ם, דכל מה דמבואר ברמב"ם דמהני חיזור דאחין להתיר הצרה, היינו בבעלת גט ובעלת מאמר, דיסוד החסרון משום דעי"ז בטל הצירוף בין האחין מכח תקנתא דגט ומאמר דתקינן רבנן לכל חד וחד, אך בחליצה פסולה דאחות זקוקה וחי"ל, דהתם יסוד החסרון משום דלא מצי לייבם, בזה ל"מ כלל חיזור דאחין [והא דבעלת הגט ליכא חסרון משום דלא מצי לייבם, כבר ביארו בשיטת רש"י דדיינינן הכל כחליצה אריכתא או מטעמא אחרינא ואכמ"ל] אלא דאכתי צריך לבאר לפ"ז לישנא דהרמב"ם בפ"ז "כמו שבארנו" דמשמע דחד דינא הוא עם דין חליצה פסולה דפ"ה וי"ל.